

Reactie KAVB op concept 8^e Actieprogramma voor de Nitraatrichtlijn

25 augustus 2025

In deze zienswijze geven we eerst een algemene visie op de ontwikkeling van het mestbeleid. Daarna geven we onze kernpunten: dit is nodig voor een toekomstbestendige ontwikkeling van een steeds duurzamere en economisch haalbare bloembollenteelt. Vervolgens gaan we in op de verschillende onderdelen van het concept 8^e Nitraatactieprogramma.

1. Algemeen

Met het concept 8e Actieprogramma Nitraatrichtlijn (APN) presenteert het ministerie een ambitieuze koerswijziging waarin een eerste stap gezet wordt naar doelsturing. Deze systeemomslag biedt kwekers meer ruimte om met vakmanschap zelf acties te kiezen om een nog verdere verbetering van de waterkwaliteit te realiseren, op een manier die aansluit bij de bedrijfsvoering en praktijk op het bloembollenbedrijven. Het 8e APN vormt daarmee de basis voor een overgang van generieke maatregelen naar een aanpak waarin verantwoordelijkheid, ondernemerschap en individuele afrekenbaarheid van de ondernemer centraal staan. Deze systeemomslag biedt perspectief voor zowel agrarische ondernemers als voor de verbetering van de waterkwaliteit.

Deze systeemomslag kan, mits goed uitgewerkt en geborgd, het begin zijn van een beleid waarin maatwerk, innovatie en verantwoordelijkheid hand in hand gaan met effectiviteit en draagvlak. De KAVB juicht het toe dat het ministerie stappen zet naar een meer bedrijfsspecifiek én perceelsspecifiek beleid. Dit biedt perspectief voor een robuust en flexibel systeem dat beter aansluit bij de praktijk en de daadwerkelijke situatie in de bodem, bij uiteenlopende grondsoorten, teelten en bedrijfsmodellen.

De KAVB blijft zich inzetten om doelsturing van visie naar praktijk te brengen. Dat wil zeggen: effectief, werkbaar en gedragen door de sector. Onze kwekerswerkgroepen in de projecten met [Regiocertificering](#) sluiten daar bij aan. Zij werken met deskundige begeleiding, aan heldere KPI's voor uiteenlopende milieubelasting, o.a. het sluiten van de kringlopen van stikstof en fosfaat. Deze regionale projecten worden ontwikkeld en uitgevoerd in samenwerking met waterschappen en provincies. De resultaten laten zien dat deze methode werkt: steeds meer kwekers halen de doelstellingen.

Deze methode werkt goed omdat die aansluit bij de specifieke eigenschappen en omstandigheden van de bloembollenteelt, m.b.t. gewassen met elk hun specifieke vruchtwisseling en behoeften, grondsoorten, verhuur en verhuur van land. Generiek beleid, ontwikkeld met een 'akkerbouwbril', loopt in de gespecialiseerde bloembollenteelt regelmatig spaak. Inschakelen van de specifieke expertise van de telers, de voorlichters en andere bollen-kennispartners is essentieel om de beleidsdoelen te halen.

Voor doelsturing betekent dat een goede uitwerking, met voldoende positieve stimulansen, essentieel is. De voorgestelde uitzonderingsmogelijkheden voor deelnemers aan doelsturing, zoals een grotere stikstofgebruiksruimte, een uitzondering van het uiterlijk op 1 oktober inzaaien van een vanggewas en een uitzondering van de verplichting van 1:4 rotatie met rustgewassen op zandgronden

en de verscherping daarvan zoals aangekondigd in het 8^e APN, zijn daarbij belangrijke prikkels om prestaties van boeren en tuinders te belonen. We roepen u op om hierover in overleg te blijven, zodat alle consequenties goed in beeld komen.

Tegelijkertijd bevat het concept 8e APN veel aangescherpte maatregelen die ingrijpende gevolgen hebben op de bedrijfsvoering, verdienvermogen en concurrentiepositie van agrarische ondernemers. Een aantal ingrijpende maatregelen die niet altijd voldoende onderbouwd zijn, noch afgestemd zijn op de agrarische praktijk. Om het draagvlak te behouden en te versterken, is het van groot belang dat generieke maatregelen alleen daar worden toegepast waar deze aantoonbaar effectief én noodzakelijk zijn. Met deze reactie geeft KAVB haar visie op de kansen, maar ook de risico's in het concept 8e APN.

Een heel aantal maatregelen, waaronder evaluatie en aanpassing van gebruiksnormen, is nog niet uitgewerkt. We verwachten dat de sector betrokken wordt bij de uitwerking, en dat invoering van maatregelen zo ruim van te voren wordt aangekondigd, dat ondernemers tijd hebben om hun bedrijfsvoering hier op af te stemmen.

De KAVB onderstreept hierbij het belang van overleg, vertrouwen en samenwerking. Het is van belang dat vertrouwen wordt omgezet in beleid waarin nog meer ruimte is voor initiatief en innovatie. De bloembollenteelt is een complexe sector met specifieke eigenschappen. Soms heeft dat tot gevolg dat het beleid dat met het oog sectoren met een groot areaal ontwikkeld wordt, hier niet aansluit. De KAVB heeft de kennis in huis om samen met het ministerie passende oplossingen te vinden.

2. Kernpunten

De KAVB streeft er naar om, in samenwerking met overheden en kennispartners, de teelt te verduurzamen en toekomstbestendig te maken. Emissies worden daarbij geminimaliseerd. Hierbij wordt de specifieke praktijk- en locatiekennis van de kwekers gecombineerd met gegevens uit onderzoek en monitoring. We nodigen het ministerie uit om hierbij aan te haken, en te zorgen dat het 8^e APN deze ontwikkeling ondersteunt.

De kernpunten zijn hierbij:

- In een groot deel van Nederland zijn, volgens modelberekeningen, maatregelen van het 7^e APN voldoende om de doelen van de nitraatrichtlijn te halen. Wat het 7^e actieprogramma daadwerkelijk teweeg brengt, kan pas komende jaren gemeten worden. Het verbaast ons dan ook dat de eisen aan vanggewassen, rustgewassen en wintergewassen dan toch, zonder onderbouwing, hier aangescherpt worden. Dat lijkt ons onnodig. Het kan grote economische gevolgen hebben. Onnodige druk op de stikstofruimte kan ten koste gaan van de vitaliteit van het gewas, waardoor afwenteling optreedt, bv. naar een hogere ziektedruk, meet plagen en onkruiden, en daarbij meer behoefte aan gewasbeschermingsmiddelen.
- Het westelijk zandgebied, Noord- en Zuid-Holland, watert, in tegenstelling tot de andere zandgebieden, niet af op het grondwater. Daardoor wordt de doelstelling van de nitraatrichtlijn, maximaal 50 mg/l nitraat in grondwater, hier niet overschreden. Toch wordt de teelt in dit gebied onderworpen aan regels m.b.t. rustgewassen, vanggewassen en stikstofnormen die specifiek daarop gericht zijn. Daardoor is er te weinig ruimte om de uitspoeling van fosfaat naar oppervlaktewater doelmatig te verminderen, en wordt de rentabiliteit van de teelt bedreigd. De KAVB stelt voor het westelijk zandgebied los van de andere zandgebieden te beschouwen en de bouwplanmaatregelen, gericht op

grondwaterkwaliteit, hier los te laten. Dit wordt onderbouwd in bijlage 1. In het onderstaande komen we hier aan aantal keer op terug.

- De teelt van groenbemesters dient meerdere doelen, niet alleen het verminderen van de stikstofuitspoeling als vanggewas. Ze spelen een rol in onkruidbeheer, onderdrukking van ziekten, plagen, stuifbestrijding en het organische stofbeheer en ze vergroten de biodiversiteit. De eenzijdige focus op hun rol als vanggewas belemmert deze andere functies. Dat wordt afgewenteld op andere milieudoelen, zoals organische bemesting met minimale aanvoer van fosfaat en weerbare teelt met een minimaal gebruik van chemische gewasbescherming. We vragen uw aandacht voor een integrale kijk op de rol van groenbemesters, zéker in die gebieden waar stikstofdoelen gehaald worden.
- De evaluatie en mogelijke herziening van de stikstof- en fosfaatgebruiksnormen is nog niet helder uitgewerkt. Dat maakt het lastig om hierop te reageren, terwijl het toch kernpunten van het actieprogramma zijn. Wij vertrouwen er op dat het ministerie de sectoren betreft bij de evaluatie van de gebruiksnormen, en indien nodig, de aanpassing hiervan.
- Ook ogenschijnlijk kleine beleidswijzigingen kunnen grote economische gevolgen hebben. Over de economische gevolgen voor de bloembollensector staat niets in het programma., De beleidsevaluaties zijn altijd gericht op akkerbouw en veehouderij. De KAVB heeft de kennis in huis om te zorgen dat het beleid ook bij de bloembollensector goed aansluit. We nodigen het ministerie uit om hier gebruik van te maken, en zo tot gedragen en effectief beleid te komen, voor een goede waterkwaliteit en een bloeiende sector.

3. Inhoudelijke reactie op onderdelen van het 8^e actieprogramma

Reactie op paragraaf 3.2: Ontwikkelingen in de landbouw

Blz 11: *“Het zandgebied kan verder worden onderverdeeld in drie deelgebieden: het zuidelijke zandgebied in Noord-Brabant en Limburg, het centrale zandgebied in Gelderland, Overijssel en Utrecht en het noordelijke zandgebied in Groningen, Friesland en Drenthe (zie afbeelding 1).”*

Hier wordt weer over het hoofd gezien dat er ook zandgebieden zijn in Noord-Holland en Zuid-Holland. Wij hebben daar al vaak aandacht voor gevraagd, omdat de eigenschappen van dit westelijke zandgebied sterk afwijken van die in het oosten des lands. In alle evaluaties (vooraf en achteraf) van het mestbeleid wordt het westelijk zand op één hoop gegooid met het centrale zandgebied, en vervolgens vergeten. Daardoor wordt het westelijk zandgebied blootgesteld aan onnodige regels (beperkingen in de stikstofaanvoer, verplichte rustgewassen, verplichte vanggewassen, uitrijverboden), terwijl het nitraatgehalte in het ondiepe grondwater hier al voor de invoering van Minas in 1998 veel lager was dan 50 mg/l (Velthof en Fraters, 2007; Groenendijk et al., 1997), en waarmee de doelstelling van de nitraatrichtlijn ruimschoots gehaald wordt. Ook voldoet het stikstofgehalte in oppervlaktewater ook al enige jaren aan de norm (<https://krw-nutrend.netlify.app/>). Het nitraatbeleid in het westelijk zandgebied doet op geen enkele manier recht aan de specifieke situatie en de inspanningen die hier al decennia gedaan worden om de emissies van nutriënten te verminderen. Deze onnodige en onrechtvaardige regels hebben grote economische gevolgen voor de bollenteeltbedrijven in dit gebied, en ondermijnen het draagvlak voor het mestbeleid, en frustreert innovatie en verduurzaming.

Wij pleiten er voor om het westelijk zandgebied in het beleid los van de andere zandgebieden te bekijken, en de regels voor verplichte rustgewassen en vanggewassen hier af te schaffen. Zie bijlage 1 voor uitgebreider pleidooi en onderbouwing.

Reactie op hoofdstuk 4: Ingroeipad doelsturing

De KAVB juicht de ontwikkeling naar doelsturing toe, en is ook betrokken in het consortium dat de plannen hiervoor uitwerkt. Doelsturing sluit goed aan bij de regiocertificering die in verschillende regio's wordt opgezet, in samenwerking met waterschappen en provincies.

We vragen het ministerie te zorgen dat de volgende zaken opgelost worden:

- De technisch lastige bemonstering in zandgrond met ondiep grondwater (boor loopt leeg tijdens de bemonstering)
- De logistiek van de bemonstering i.r.t. het moment van oogsten en (in het najaar) planten van bol- en knolgewassen. Het begin van het uitspoelingsseizoen is rond september/oktober. Sommige bolgewassen staan tot in november of december op het veld, andere worden al in juni of juli geoogst, gevolgd door een groenbemester en een nieuw bolgewas in oktober of november. Wanneer moet er in die uiteenlopende situaties bemonsterd worden?
- De uitvoerbaarheid van het beleid bij verhuur van land. Huur en verhuur van land zijn geen uitzondering, maar een vast gegeven in de bedrijfsvoering van bijna alle bollenteeltbedrijven. Het gaat ook om een aanzienlijk deel van de percelen.
- Een praktische oplossing bij berekening van het N-bodemoverschot bij teelten waarvan de opbrengst allen in stuks, niet in gewicht wordt bepaald. Voor een groot aantal gewassen met een klein areaal (enkele tientallen tot honderden hectare) zijn geen cijfers voor stikstofafvoer voorhanden.
- Een praktische oplossing voor bedrijven die op een klein areaal veel soorten gewassen kweken, waarbij voorkomen wordt dat de inspanning en kosten van bemonstering disproportioneel groot zijn.

Reactie op 5.2 Duurzame Bouwplannen

p. 29. *“De CDM geeft aan dat duurzame bouwplannen voor verbetering van de waterkwaliteit vooral effectief zijn in de zand- en lössgebieden, omdat de nitraatconcentraties in het grondwater in de klei- en veengebieden beter is.”*

Ook hier wijst de KAVB er op dat de nitraatconcentraties in het westelijk zandgebied ver onder 50 mg/l liggen, en het beleid voor duurzame bouwplannen hier dus onnodig is. Net als de klei- en veengebieden wateren de percelen hier af op het oppervlaktewater, niet op het grondwater. We pleiten er dan ook voor om het westelijk zandgebied in het beleid los van de andere zandgebieden te bekijken (zie ook bijlage 1).

p. 29. *“Naast verbetering van de waterkwaliteit hebben duurzame bouwplannen een positief effect op de bodemvruchtbaarheid, het waterbufferend vermogen van de bodem, biodiversiteit en koolstofvastlegging in de bodem. Met name dieper wortelende gewassen die als rust- of vanggewas geteeld worden houden meer water vast, zorgen voor grotere ondergrondse biodiversiteit en organische stof van intensief wortelende gewassen die niet benut wordt als voeding voor de gewasgroei en het bodemleven, en kan als zogenaamd stabiel deel (koolstof) meerjarig worden vastgelegd in de bodem en draagt zo bij aan klimaatmitigatie. Tot slot leidt, in aanvulling op de al*

bestaande landbouwpraktijk van vruchtwisseling, de 1:4 rotatie met rustgewassen en de teelt van vanggewassen tot het (verder) voorkomen en beheersen van ziekten, plagen en onkruid, gezonde gewassen en daarmee een verbeterde bodemvruchtbaarheid. Duurzame bouwplannen vormen daarom een goede basis voor verdere verbetering van de waterkwaliteit en het voldoen aan de waterkwaliteitsopgave. Ook dragen duurzame bouwplannen bij aan een goede bodem en weerbare teeltsystemen en hebben daarmee tevens een positief effect op andere milieupgaven zoals verbetering van de biodiversiteit, klimaatbestendigheid en vermindering van het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen.”

Hier worden een heel aantal andere doelen in het stikstofbeleid geschoven, uitsluitend op de zandgronden, omdat op de oostelijke zandgronden nitraatuitspoeling naar het grondwater beperkt moet worden. Een aantal van die doelen: verhoging van het organische stofgehalte, het waterbufferend vermogen van de grond en weerbaarheid tegen ziekten, plagen en onkruiden, is in direct belang van agrarische ondernemers, en hoeft niet vastgelegd te worden in regelgeving. Overigens blijkt bij de ex ante evaluatie (APN8 p.61) dat het beleid voor deze doelen ook niet effectief is.

De KAVB vindt dat beleid voor bodemkwaliteit, klimaat en biodiversiteit niet afhankelijk moet zijn van de nitraatconcentratie in het grondwater. Dit verdient een eigen, doordachte, zelfstandige ontwikkeling, in nauwe samenwerking met de sectoren. De telers kennen hun percelen; elk perceel is anders. Zorg in het beleid dat zij hun expertise maximaal kunnen inzetten om de bodem in goede conditie te houden.

Reactie op 5.2.1 Stimuleren teelt vanggewassen na hoofdteelt (m.u.v. mais) op zand- en lössgronden

p. 31. *“Ten tweede hebben vanggewassen als doel om de in de bodem achtergebleven nitraat op te nemen, in dat geval is er geen reden om het vanggewas te bemesten. **Daarom mag er na de hoofdteelt niet meer worden bemest.** De regelgeving hiertoe zal op deze wijze door RVO en de NVWA worden gecommuniceerd en gehandhaafd.”*

De KAVB maakt bezwaar tegen deze voorgestelde regelgeving, vanwege aan aantal redenen:

1. **Niet uitvoerbaar.** Voorjaarsbloeiende bol- en knolgewassen worden in de herfst geplant. De enige periode dat hiervoor de organische bemesting uitgevoerd kan worden is tussen de oogst van het vorige hoofdgewas in de zomer, en het planten van de nieuwe teelt in het najaar. Organische bemesting wordt in deze teelt onmogelijk als er na een hoofdteelt niet bemest mag worden, met desastreuze gevolgen voor een gezonde, weerbare bodem en weerbare gewassen. De bemesting met organische stof is essentieel voor het op peil houden van het organische stofgehalte en daarmee het bufferend vermogen en een gezonde bodem. Deze aanscherping is bij de teelt van voorjaarsbloeiers niet uitvoerbaar. ~~Overigens wordt op zandgrond een groot deel van de organische bemesting voor voorjaarsbloeiers uitgevoerd met compost, waarbij het uitspoelingsrisico relatief laag is. Deze speelt ook een rol in de verplichte stuifbestrijding.~~
2. **Onnodig bij de teelt van voorjaarsbloeiers op zand.** De teelt van voorjaarsbloeiers op zand vindt vooral in het westelijk zandgebied plaats, waar de stikstofnormen in grond- en oppervlaktewater al voor invoering van de bouwplanmaatregelen niet meer overschreden worden. We pleiten er voor het westelijk zandgebied los van de andere zandgebieden te beschouwen in het beleid (zie ook bijlage 1).
3. **Niet nodig vanwege succesvolle groenbemesters.** Daarnaast is deze onnodig, omdat er bij deze teelt een ruime periode is om een zeer succesvol vanggewas te kweken, aansluitend aan

de oogst, die i.h.a. in juni, in juli of soms in augustus plaatsvindt. Teelt van een groenbemester is hier staande praktijk, om stuiven van de grond te voorkomen, als voor voeding van het bodemleven, voor onderhoud van het organische stofgehalte, om onkruid geen kans te geven en voor ter voorkoming van bodemgebonden ziekten en plagen.

4. **Ondermijnend voor biologische bestrijding bodemgebonden ziekten en plagen.**

Groenbemesters bestrijden ziekteverwekkende aaltjes. Nu al zien kwekers en voorlichters dat groenbemesters, en bladrammenas in het bijzonder, vaak niet goed op gang komen als er niet bemest wordt. Dan kan de biologisch aaltjesbestrijding niet goed uitgevoerd worden. Dat wordt nog nijpender als er na de hoofdteelt niet bemest mag worden. Als de groenbemester de aaltjes niet kan bestrijden, neemt het risico op schade aan het gewas toe, moet er vaker land geïnundeerd moet worden, of worden chemische alternatieven gezocht om het gewas gezond te houden. Deze maatregel werkt dus contraproductief voor verduurzaming van de teelt.

5. **Ondermijnend voor organische stofbeheer met minimale aanvoer van fosfaat.** De productie van biomassa door een groenbemester is van groot belang voor de organische stofvoorziening en de voeding van het bodemleven. Als een groenbemester minder biomassa, organische stof, produceert, wordt dat in de teelt gecompenseerd door meer aanvoer van organische stofrijke meststoffen. Daarmee neemt ook de benodigde fosfaataanvoer toe, terwijl de fosfaatgehalten in oppervlaktewater in de teeltgebieden nog niet aan de normen voldoen. Een geslaagde, bemeste groenbemester is dus nodig voor een goede organische stofvoorziening, een gezond bodemleven bij een beperkte fosfaataanvoer.

De KAVB vindt het essentieel dat deze maatregel zó aangepast wordt dat meerdere hoofdteelten achter elkaar geteeld en bemest kunnen worden, en groenbemesters hun uiteenlopende functies kunnen vervullen. We vragen om een benadering die ruimte biedt voor integrale verduurzaming van de teelt, en niet verengt wordt tot alleen uitspoeling van stikstof.

p. 31 *“De effectiviteit van een vanggewas is onder andere afhankelijk van de uitspoelingsgevoeligheid van de hoofdteelt, het inzaaimoment van het vanggewas en het type vanggewas. Vanggewassen kunnen worden ingedeeld in verschillende types: grasachtigen, kruisbloemigen, vlinderbloemigen, overige en mengsels van vanggewassen. Bij de keuze voor het type vanggewas ten behoeve van het voorkomen van nitraatuitspoeling moet gekeken worden naar de mate van stikstofopname en stikstofconservering. Belangrijk daarbij is dat rekening wordt gehouden met het vrijkomen van stikstof ten gunste van het volggewas, zodat er tussentijds zo min mogelijk stikstof verloren gaat. Vlinderbloemige groenbemesters passen bijvoorbeeld niet in een stikstofrijke stoppel van ui, aardappel, maïs of een vlinderbloemig gewas (bijvoorbeeld erwten). Door de snelle vertering is het risico op uitspoeling in de winter groter. Mogelijk zijn er type vanggewassen niet geschikt om na een bepaalde datum te zaaien (vorstgevoeligheid) en zijn er type vanggewassen minder geschikt na bepaalde hoofdteelten of juist voorafgaand aan bepaalde opvolgende hoofdteelten. Deze aspecten zullen worden meegenomen in het op te stellen afweegkader.”*

Kwekers en hun teeltadviseurs hebben een schat van kennis en ervaring over de uiteenlopende groenbemesters, en de inpasbaarheid in de teelt, die per perceel kan verschillen. Zoals hierboven al aangegeven: voorkomen van stikstofuitspoeling is niet het enige doel van de teelt van een groenbemester. Het is een belangrijk onderdeel van de teelt m.b.t organische stofvoorziening, voeding van het bodemleven, de onderdrukking van onkruiden en ziekten en de stuifbestrijding. De soort en zelfs het ras van een groenbemester kan bepalend zijn voor de biologische onderdrukking van ziekten (zie hiervoor <https://www.best4soil.eu/database>). Daarbij kan het voorkomen dat deze duurzame zorg voor de bodemgezondheid strijdig is met de optimale keuze ter voorkoming van

stikstofuitspoeling. Daar kan alleen de kweker, bij wie al deze kennis samenkomt, ter plekke de juiste keuze in maken. Die keuze moet dan ook bij de ondernemer liggen, niet bij de wetgever. Op beleidsniveau: we verzoeken u dit beleid integraal te bekijken en te laten aansluiten op ander beleid m.b.t. plantgezondheid en gewasbescherming.

We verzoeken het ministerie de keuze van de groenbemester niet verder te beperken dan nu al het geval is. We zien in de ex-ante evaluatie ook geen onderbouwing van effecten van deze maatregel. Sterker nog, die stelt dat in Zand Noord en Zand Midden de maatregelen van het 7^e actieprogramma voldoende zijn om aan de Nitraatrichtlijn te voldoen. Daar is nieuw beleid dus niet nodig. Daarnaast levert een nieuw afwegingskader weer extra complexiteit op in de regelgeving, die voor ondernemers en voorlichters in de praktijk nu al onuitvoerbaar ingewikkeld is.

p. 31, m.b.t. wintergewassen: *“De CDM zal worden gevraagd de lijst wintergewassen opnieuw te beoordelen, zodat deze beter aansluit bij het doel: het voorkomen van nitraatuitspoeling in het najaar. Daarbij zal in ieder geval worden gevraagd onderscheid te maken in 4 groepen winterteelten: (1) teelten die gedurende winter moeten blijven staan, en dus meerjarig zijn. In dit geval is het telen van een vanggewas niet mogelijk; (2) teelten die meer stikstof opnemen in oktober/november dan een effectief (vroeg) vanggewas kan; (3) teelten die na 1 november worden geoogst, onderverdeeld in teelten die gespreid worden geoogst i.v.m. logistieke redenen, en teelten die laat in het najaar worden geoogst om teelttechnische redenen; en (4) teelten die in het najaar worden ingezaaid, waarbij een voorwaarde is dat deze eenzelfde effect moeten hebben op het verminderen van nitraatuitspoeling in de winterperiode als een tijdig ingezaaid vanggewas. Bij het opstellen van het hierboven genoemde afweegkader zullen deze aspecten worden meegenomen.”*

We zien in de ex ante evaluatie niet wat deze maatregel op levert voor minder stikstofuitspoeling naar het grondwater.

Criterium (3) suggereert dat logistieke redenen voor de spreiding van de oogst anders gewogen worden dan teelttechnische redenen. De KAVB wil er voor waken dat beperkingen vanuit het stikstofbeleid er toe leiden dat er nog meer dan nu druk komt op de logistiek van de oogst. Dat leidt er namelijk toe dat meer gewassen onder suboptimale omstandigheden (te nat) geoogst zullen worden, waardoor de bodemkwaliteit onder druk komt te staan.

Bij criterium 4: wat gebeurt er als een gewas wel in de herfst gezaaid/geplant wordt, maar niet evenveel stikstofuitspoeling voorkomt als een tijdig gezaaide groenbemester? Het is in het algemeen niet mogelijk om het zaai- of plantmoment van zo'n gewas te veranderen. Een oplossing die we al eerder aan de orde hebben gesteld is om een vanggewas in zo'n geval vroeger te telen, tussen de oogst van het vorige hoofdgewas en het zaaien/planten van het wintergewas, zoals ook gebruikelijk is bij bollenteelt. Dit vanggewas kan na de oogst van een vorig bolgewas i.h.a. in juni of juli gezaaid worden en al voor planten van het volgende bolgewas in de herfst een grote hoeveelheid stikstof opnemen.

We roepen het ministerie op om over mogelijke aanpassingen van gewaslijsten met de sectoren in gesprek te gaan, en deze, alléén indien goed onderbouwd en noodzakelijk, pas in het 9e actieprogramma in te voeren. Op die manier kunnen ondernemers vooruitplannen en worden zij niet overvallen door bouwplanwijzigingen die op stel en sprong moeten worden doorgevoerd.

p. 32: *“Daarnaast verkleint tijdig oogsten van de hoofdteelt het risico op structuurschade aan de bodem, waardoor een betere bodemkwaliteit kan worden behouden. Een betere bodemkwaliteit zorgt voor een beter waterbergend vermogen, waardoor er minder afspoeling plaatsvindt naar oppervlaktewater.”*

De logistieke ruimte bij de oogst van de hoofdteelt dient i.v.m. de bodemkwaliteit niet beperkt te worden. Alleen dan hebben ondernemers de ruimte om de oogst uit te voeren onder de juiste weersomstandigheden en bij optimale draagkracht van de bodem. Het helpt dan niet om bv. verplicht te stellen dat alles in september geoogst moet worden. Er zijn veel factoren van belang. Daarom vraag het bepalen van het juiste oogstmoment vakmanschap.

p. 32: *Verwacht bedrijfseffect. [PM]*

Zoals hierboven al beschreven: de beheersing van bodemgebonden ziekten en plagen en de logistiek rond de oogst komen met dit beleid onder druk te staan, met risico's voor de bodemgezondheid. De economische effect hiervan zijn moeilijk te kwantificeren, maar wel een punt van grote zorg.

Het is essentieel om bij de invoering van nieuw beleid recht te doen aan de logistiek van de oogst en de benodigde ruimte voor aanpassing aan weersomstandigheden.

Reactie op 5.2.2 Vanggewas na maisoogst, gras of ander gewas dat de bodem bedekt in de winter

Al eerder hebben we een onderbouwd verzoek ingediend om een bolgewas te mogen telen na mais op zandgrond (zie bijlage 2). Tot op heden hebben we daar geen inhoudelijke reactie op ontvangen.

Nu de maatregelen voor mais uitgebreid worden voor heel Nederland, verzoeken wij om in heel Nederland een voorjaarsbloeiend bolgewas als volgengewas na mais te kunnen kweken. Na het planten wordt een strodek aangebracht of een vanggewas gezaaid, zodat de bodem bedekt is in de winter. Ook een bolgewas vermindert zo dus de afspoeling naar de sloot, en biedt een schuilplaats voor verschillende dieren.

Reactie op 5.2.3 Rotatie met rustgewassen

p. 35. *“Tot slot wordt de lijst met rustgewassen geactualiseerd”.*

Hierbij vragen we te zorgen dat een vroeg geoogst gewas in combinatie met een vroeg gezaaid vanggewas als rustgewas kan gelden als het vanggewas in het najaar onderwerkt wordt en gevolgd wordt door het planten van een voorjaarsbloeiend bolgewas. We zijn hierover eerder met het ministerie in gesprek geweest. Een tussentijdse aanpassing na het 7^e nitraatactieprogramma was toen niet mogelijk.

De KAVB stelt voor dit in het 8e APN alsnog mogelijk te maken, omdat het niet leidt tot meer stikstofuitspoeling en van groot economisch belang is in de gespecialiseerde bloembollenteelt.

De wetenschappelijke onderbouwing van dit punt is reeds bekend bij het ministerie en sturen we nogmaals per mail.

p. 36. Verwacht bedrijfseffect

“Voor de grondsoortregio zand noord en zand midden betreft het een voortzetting van reeds ingezet beleid en wordt er daarom geen veranderend bedrijfseffect verwacht.

Voor de grondsoortregio zand zuid en löss wordt het bedrijfseffect door de verscherping van de rotatieverplichting ingeschat als [PM].”

De voorgestelde vernieuwing, aanscherping van de lijst met rustgewassen kan ook in Zand Noord en Zand Midden (waaronder u het westelijk zandgebied rekent) dramatische economische gevolgen hebben. We vinden het onbegrijpelijk dat daar geen aandacht voor is bij het voorstellen van deze

wetswijziging. Eerder hebben we al met het ministerie overleg gehad over ons verzoek om bij het rustgewas 'voorjaarsbloeiend bolgewas + vroeggezaaid vanggewas' het vanggewas in het najaar onder te werken (zie bijlage 3). Daarbij hebben we al onderbouwd dat ook een kleine wijziging in de rustgewassen grote economische gevolgen kan hebben. Daarbij vragen we er nogmaals aandacht voor dat rustgewassen in het westelijk zandgebied niet nodig zijn om aan de Nitraatrichtlijn te voldoen.

Overigens wordt overal, behalve in zand zuid en löss, de doelstelling voor de nitraatrichtlijn gehaald al gehaald zonder aanscherpingen op de lijsten vanggewassen en rustgewassen. Aanscherpingen zijn hier dus onnodig. Het nut van aanpassingen in de lijst met rustgewassen voor Zand Zuid wordt niet onderbouwd in de ex ante evaluatie.

De gevolgen van aanscherping in Zand-Zuid wordt door een vertegenwoordiger van de KAVB Kring als volgt beschouwd: "Met een rustgewas 1:3 of 2:6 is je verdienmodel weg. Je kunt dan 2 op de 3 jaar geld verdienen (met nog kans op een misoogst) en het jaar van het rustgewas kost alleen. Door deze maatregel wordt land schaarser en de pacht prijs wordt dus ook nog hoger. De overheid gaat te veel op de stoel van de ondernemer zitten. Met 1:4 gaat het net."

Ook deze aanscherping heeft dus grote economische gevolgen. De KAVB vraagt het ministerie u om het nut van eventuele aanpassingen in de lijst met rustgewassen te onderbouwen en de lijst in gesprek met de sector te ontwikkelen waar dat nodig is.

Overig ten aanzien van duurzame bouwplannen

We hebben eerder met het ministerie besproken dat tulp niet op de lijst met vroege gewassen staat. Daardoor kan er in de biologische teelt van dit gewas niet tijdig bemest worden met dierlijke mest. In gesprek heeft het ministerie aangegeven dat tussentijds wijzigen niet mogelijk was, maar dat er geen inhoudelijke bezwaren zijn. Daarom verzoekt de KAVB het ministerie om tulp toe te voegen aan de lijst met vroege gewassen. Voor onderbouwing: zie bijlage 4.

Reactie op 5.3.2 Aanpassing van het stelsel van stikstofgebruiksnormen

De KAVB onderkent het belang van een goede waterkwaliteit en is bereid bij te dragen aan het behalen van de doelen van de Nitraatrichtlijn. Tegelijkertijd roept de voorgestelde aanpassing van de stikstofgebruiksnormen fundamentele vragen op over effectiviteit, proportionaliteit en uitvoerbaarheid. Hoewel de normen worden geactualiseerd op basis van een nog te verschijnen advies van de Commissie van Deskundigen Meststoffenwet (CDM), is voor veel ondernemers nu onduidelijk welke effecten de voorgestelde wijzigingen precies zullen hebben op hun bedrijfsvoering.

Zeker in regio's waar de nitraatnorm al ruimschoots wordt gehaald, leidt mogelijk verdere aanscherping tot onnodige beperkingen in de bemestingsruimte, met negatieve gevolgen voor opbrengst, bodemvruchtbaarheid en bedrijfsrendement. De aangekondigde herziening van de stikstofgebruiksnormen vormt een fundamenteel onderdeel van het 8e APN. Omdat het beleid t.a.v. stikstofgebruiksnormen ná sluiting van de consultatie van het 8ste APN pas bekend wordt, kunnen we geen integrale reactie geven. Generieke aanscherping die leiden tot normen ver onder goede landbouwpraktijk is onverantwoord: er dreigen dan bepaalde teelten economisch en teelttechnisch onmogelijk te worden. Daarnaast heeft dit ook ernstig nadelige gevolgen voor de gewasweerbaarheid en gezondheid en daarmee de verdere verduurzaming. Voor draagvlak voor dit onderdeel van het actieprogramma is het essentieel dat het ministerie de sectoren betreft bij de uitwerking.

P.38. “Ten behoeve van dat advies heeft het RIVM de uitspoelfracties voor verschillende grondsoorten en voor de drie verschillende zandgebieden (zand noord, zand midden en zand zuid en löss) afgeleid op basis van de gegevens van het Landelijk Meetnet Effecten Mestbeleid (LMM).”

Hier wijzen we er nogmaals op dat de uitspoelfractie voor zand midden niet toepasbaar is op het westelijk zandgebied, waar op ± 10.000 ha bloembollen geteeld worden. De uitspoelfractie voor het westelijk zandgebied is 2% (Velthof en Fraters, 2007). Dat is veel lager dan de uitspoelfracties van de overige zandgronden. In het LMM worden geen bloembollenbedrijven gevolgd (RIVM.nl), waardoor dit niet als basis voor beleid op bloembollenbedrijven gebruikt kan worden. We roepen het ministerie op om hiervoor in overleg met ons een werkbare oplossing voor te vinden.

Daarnaast vragen we aandacht voor een paar concrete knelpunten bij de huidige gebruiksnormen:

- **De stikstofgebruiksnorm voor Zantedeschia is te laag, zelf lager dan de stikstofafvoer door het gewas.** Wij stellen voor om deze gebruiksnorm, nu 120 kg N/ha, te verhogen. Binnenkort doen we een onderbouwd voorstel voor een reële stikstofgebruiksnorm voor Zantedeschia. Het gaat om een areaal van ongeveer 340 ha. Voor de stikstofbelasting van de omgeving is dit dus van zeer gering belang, te meer omdat dit gewas alleen in het westelijk zandgebied geteeld wordt, waar geen overschrijding van stikstofnormen voorkomen. Het economisch belang is echter groot: de omzet is 230.000 tot 320.000 euro per ha bij de teelt van leverbare bollen, het grootste deel van het areaal.
- Bij de teelt van lelie zijn de cultivars die ten tijde van het opstellen van de gebruiksnorm gebruikt zijn, niet meer actueel. De meeste moderne cultivars produceren meer biomassa, waardoor de stikstofbehoefte ook hoger is. **De KAVB onderzoekt wat nu de reële stikstofbehoefte van lelie is. Indien nodig doen we binnenkort een onderbouwd voorstel voor de stikstofgebruiksnorm van dit gewas.**
- In het huidige gebruiksnormenstelsel is te weinig ruimte om bladrammenas als groenbemester/vanggewas goed te laten groeien, terwijl dat wel nodig is voor de bestrijding van aaltjes in de grond. **We pleiten ervoor om bladrammenas een eigen gebruiksnorm te geven, net zoals nu voor Tagetes het geval is, en dit gewas op te nemen in de lijst met rustgewassen.**

Reactie op 5.3.4 Actualisatie stelsel van fosfaatgebruiksnormen

Evaluatie van fosfaatgebruiksnormenstelsel vormt op zichzelf een logische stap. De aanvoerruimte is een belangrijke factor in het sluiten van de fosfaatkringloop. Daarom werken de KAVB en een aantal bollenbedrijven aan de pilot met verlaging van de fosfaataanvoer, in samenwerking met het Hoogheemraadschap van Rijnland, met medefinanciering van het ministerie. Een toekomstbestendig fosfaatbeleid vraagt om zorgvuldige onderbouwing, voldoende voorbereidingstijd en heldere communicatie.

Het is dan ook noodzakelijk om bij de verdere uitwerking van deze maatregel tijdig duidelijkheid te geven over doel en aanpak van de beoogde evaluatie en eventuele beleidswijzigingen, en daarover in gesprek te blijven met de sectoren.

De KAVB pleit ervoor dat:

- de evaluatie in 2026 open, transparant en sector-breed wordt opgezet;
- bij de evaluatie praktijkgegevens en agronomische effecten expliciet worden meegewogen;
- en dat er vóór 2027 géén beleidswijziging wordt voorbereid of juridisch verankerd, zolang de evaluatie niet minimaal een half jaar ervoor is afgerond en besproken met de sector.

Reactie op 5.4.2 Bezinkgreppel op de bufferstrook

Voor de effectiviteit van deze maatregel wordt verwezen naar het CDM-advies hierover (CDM, 2024). Daaruit blijkt echter dat onderbouwing van de effectiviteit van deze maatregel niet sterk is. De CDM zegt hierover:

- Toepassingsgebied: alle grondsoorten met percelen waar oppervlakkige afspoeling sterk plaatsvindt.
- De effectiviteit is sterk afhankelijk van de lokale (hydrologische) omstandigheden. Hoe groter het risico op oppervlakkige afspoeling, hoe groter het effect.

En in het algemeen plaatst de CDM een kanttekening bij het advies: “Voor veel maatregelen voor de Nederlandse situatie weinig tot geen (meet)gegevens van wetenschappelijke veldexperimenten beschikbaar zijn ten aanzien van het effect van de maatregel op de fosforbelasting van het oppervlaktewater en/of verlagen van de fosforconcentraties van het oppervlaktewater. De effectschattingen zijn gebaseerd op expert-judgement, modelberekeningen en (buitenlandse) literatuur.”

Daarom vindt de KAVB het op dit moment een te grote stap om de maatregel in te voeren op alle percelen in fosfaataandachtsgebieden, dus ook waar de afspoeling van fosfor naar verwachting klein is: op vlak land, zandgrond, en bij gedraineerde percelen, of een combinatie van die drie factoren. Wij verzoeken wij u om deze maatregel beter te onderbouwen, en alleen toe te passen waar dat zinvol is. Ook verzoeken we u om een verhoogde slootkant of een walletje als alternatief te onderzoeken, evenals het aanleggen van de teeltbedden en -paden evenwijdig aan de sloot, waarbij de lager gelegen paden water bergen tijdens piekbuien.

De maatregel lijkt redelijk inpasbaar, maar brengt extra werk met zich mee. Ook is niet duidelijk hoe een bezinkgreppel in zandgrond in stand blijft onder natte, of juist zeer droge omstandigheden, zeker al deze 60 cm diep is en daarmee tot in het grondwater reikt. Daarnaast is er risico op gebroken ledematen wanneer mensen of dieren per ongeluk in zo'n slecht zichtbare, snel overgroeide greppel stappen. Ook is de maatregel niet goed uitvoerbaar wanneer er rijpaden of kopakkers in de bufferstrook liggen.

Uiteraard is deze maatregel te verkiezen boven de onrechtvaardige stikstofkorting die nu opgelegd is bij hoge fosforconcentraties in de sloot. Nieuwe maatregelen dienen alleen ingevoerd te worden als ze werkbaar en goed onderbouwd te zijn.

Reactie op 5.5.1 Actualiseren grondsoortenkaart

Hierbij vragen we aandacht voor de positie van het westelijk zandgebied. Maak het onderscheid tussen de westelijke zandgronden en de overige zandgronden, vanwege de grote verschillen m.b.t. de stikstofdynamiek. De onderbouwing hiervoor wordt gegeven in bijlage 1. Dit kan al per 1 januari 2026 ingevoerd worden.

Reactie op 7.5.1 Certificering als ondersteuning voor toezicht en handhaving

De bollenteelt richt zich bij certificering op MPS of Global GAP en werkt aan initiatieven als Regiocertificering, waarbij ondernemers in werkgroepen gezamenlijk verduurzamen. We raden aan om wetgeving hierover in nauw contact met de sectoren te ontwikkelen, voor maximale effectiviteit.

Reactie op 8.1.2 Resultaten en discussie (m.b.t. de ex ante evaluatie)

Hier worden onder andere de economische effecten geschat voor de akkerbouw en de veehouderij. Het inkomen in de akkerbouw kan toenemen door meer opbrengst bij acceptatie van mest. Zelfs voor akkerbouw in zand zuid en löss worden geen negatieve effecten op het bedrijfsinkomen verwacht. We vermoeden dat hier met de keuze van modelbedrijven veel schade die ontstaat door de aanscherping naar 1:3 verplichte teelt van rustgewassen niet goed in beeld komt.

Bij de effecten op de opbrengst is puur gekeken naar de responscurve. We willen er op wijzen dat daarmee effecten op de ziektegevoeligheid van gewassen en de kwaliteit van de producten buiten beschouwing blijft. Dat werkt door in de financiële opbrengst.

Banken vragen ons informatie: zij zijn zeer bezorgd over de rentabiliteit van agrarische bedrijven bij voortgaande aanscherping van het mestbeleid.

Daarnaast staat er helemaal niets over het economisch effect in de bloembollenteelt. Hierboven hebben wij bij de verschillende onderdelen al onze verwachting gegeven. Hier samengevat:

- M.b.t. de verplichte vanggewassen: aanscherping van de lijst met vanggewassen levert risico's op voor de bodemgezondheid, en daardoor de plantgezondheid. Dit kan tot grote schade aan de gewasopbrengst leiden.
- M.b.t. de aanscherping naar 1:3 verplichte rustgewassen in zand zuid en löss: in een jaar met rustgewas wordt niets verdiend. Deze aanscherping leidt er toe dat het verdienvermogen op een veel kleiner deel van het areaal is aangewezen, terwijl de vaste kosten gelijk blijven. Dit heeft grote economische gevolgen en kan er toe leiden dat de teelt in dit gebied economisch niet meer haalbaar is.
- M.b.t. vernieuwing van de lijsten met rustgewassen en wintergewassen: zelfs kleine veranderingen hierin kunnen grote economische effecten hebben (zie ook bijlage 2).
- M.b.t. sturen op vroege oogst van gewassen: verplichting om vroeg te oogsten leidt er toe dat gewassen vaker onder suboptimale omstandigheden geoogst worden. Dat geeft directe schade aan oogst en de bodemkwaliteit, en via de bodem ook aan de groei en vitaliteit van de volgende gewassen.
- M.b.t. de bezinkgreppel in een 3 meter brede bufferstrook in aandachtgebieden voor fosfaat: dit levert extra werk, is slecht inpasbaar als er paden, bijvoorbeeld een kopakker of een rijpad, in de bufferstrook liggen.

De KAVB maakt zich dan ook grote zorgen over de economische effecten van dit maatregelenpakket. We nodigen het ministerie uit om hierover in gesprek te blijven en te zoeken naar oplossingen die zowel de waterkwaliteit ten goede komen als teelttechnisch en economisch haalbaar zijn. Alleen dan kan er effectief beleid ontwikkeld worden dat recht doet aan de doelen voor de waterkwaliteit en aan het levenswerk, de ervaring en het inkomen van de telers. We kunnen samen voorkomen dat beleid wordt ingevoerd waar dat niet nodig is, en daarmee het draagvlak onder de telers behouden en innovatie stimuleren. Zo kunnen we in samenwerking de milieudoelen halen. Dat doen we graag!

Referenties

Commissie Deskundigen Meststoffenwet, 2024. Advies 'Inventarisatie van mogelijke maatregelen om fosfaatuitspoeling in de landbouw te beperken.

Groenendijk, P., Pankow, J. & Toorn, A. van den, 1997. Emissies van bestrijdingsmiddelen en nutriënten in de bloembollenteelt. Veldonderzoek naar de waterbalans en de uitspoeling van nutriënten. DLO-Staring Centrum, Wageningen, 1997; rapport 387.4.

Velthof, G.L., Fraters, B., 2007. Nitraatuitspoeling in duinzand en lössgrond. Wageningen UR, WOT rapporten nr. 54.

RIVM.nl: <https://www.rivm.nl/landelijk-meetnet-effecten-mestbeleid/over-het-lmm/meetnetten>

Bijlage 1: Het westelijk zandgebied verdient een eigen positie op de grondstoffenkaart

KAVB, 23 mei 2025

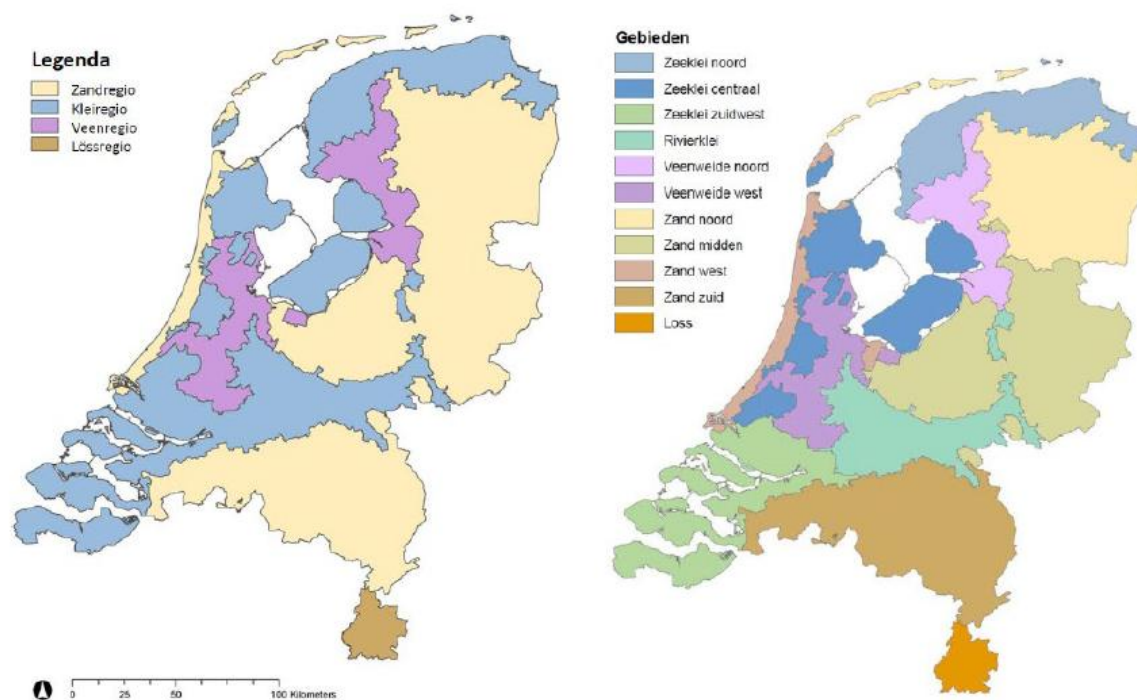

1. Verschillende gebieden worden over een kam geschoren

De stikstofdynamiek is in het westelijk zandgebied, in Noord- en Zuid-Holland, is anders dan in centrale en oostelijke zandgebieden. Het doel van de nitraatrichtlijn wordt er gehaald, evenals de stikstofnorm voor oppervlaktewater. Daarom is het niet logisch hetzelfde strenge stikstofbeleid toe te passen als in zandgebieden waar er wel problemen zijn met stikstofverliezen. Om dat te bereiken moet de grondstoffenkaart aangepast worden.

Deze notitie onderbouwt ons pleidooi voor een effectief meststoffenbeleid in dit gebied, met meer ruimte m.b.t stikstof en bouwplan. Daardoor kan de teelt beter uitgevoerd worden en kunnen andere normen m.b.t waterkwaliteit beter gehaald worden.

Huidige indeling in beleid

Kaart 2.1 LMM-indeling in hoofdgrondsoortregio's (links) en in elf gebieden (rechts), waarbij de indeling in vier zandgebieden binnen de zandregio is gebeurd op basis van provinciegrenzen. De indeling in gebieden binnen de Klei- en Veenregio is conform de standaard LMM-indeling.

Figuur 1. Twee indelingen in grondsoorten in het meststoffenbeleid. LMM = Landelijk Meetnet effecten Mestbeleid. Bron: Fraters et al., 2020.

Op de rechter kaart in de figuur zijn er vier zandgebieden: Zand-Noord, Zand-Midden en Zand-Zuid en Zand-West. In het beleid zijn er maar drie: Zand-Noord, Zand-Midden en Zand-Zuid. Zand-West is daarbij toegevoegd aan Zand-Midden. Beleid wordt op dit niveau gemaakt. Ook wordt het beleid met deze indeling geëvalueerd, waardoor verschillen tussen Zand-West en het oostelijke Zand-Midden niet duidelijk worden weergegeven. Herhaaldelijk heeft de KAVB hier aandacht voor gevraagd, maar dit heeft nog niet geleid tot aanpassing van de indeling.

De problematiek in het kort

De zandgrond in het westelijk zandgebied wijkt op een heel aantal punten af van die in het midden en oosten des lands. De waterhuishouding is anders in het westen, gereguleerd in polders. Het grondwater zit hier ondiep. De percelen wateren af op het oppervlaktewater, vaak via drainagebuizen. De wegzijging van water naar het grondwater is gering. Soms treedt er kwel op, met name in de omgeving van de duinen. Het organische stofgehalte in deze zandgronden is laag, omdat de organische stof hier veel sneller afbreekt dan elders. Ook is het fosfaatbindend vermogen laag, in vergelijking tot andere grondsoorten in Nederland.

De grondsoort, de waterhuishouding en het klimaat aan de kust maken deze grond bij uitstek geschikt voor de bloembollenteelt. Daardoor behoren de percelen hier tot de duurste van Nederland. Het landbouwareaal is beperkt, rond 10.000 ha, maar het economisch belang is groot.

Problemen met waterkwaliteit zijn er met betrekking van gewasbeschermingsmiddelen, hoewel hier in de loop van de afgelopen decennia grote verbeteringen zijn doorgevoerd. Uitgekiend beheer van de bodem en een gerichte toepassing van groenbemesters spelen daar een belangrijke rol in. Daarnaast is het fosfaatgehalte in de sloot hoog. De bijdrage van de landbouw hieraan is aanzienlijk, deels door de historie, deels door de huidige bemesting. Ook op dit punt zijn de emissies in de afgelopen decennia aanzienlijk verminderd, maar verdere verduurzaming dreigt nu spaak te lopen door een eenzijdige focus op stikstof in het beleid.

Er zijn geen normoverschrijdingen van nitraat in grondwater en stikstof in oppervlaktewater. Toch richt het mestbeleid zich sterk, en knellend, op maatregelen m.b.t. stikstof, en dan vooral ter voorkoming van uitspoeling naar het grondwater, zoals op het zand in oost-Nederland nog nodig is. Alle zandgebieden worden hier gelijk behandeld, terwijl de problematiek sterk verschilt. Dit heeft grote economische gevolgen en belemmert verdere verduurzaming van de teelt in het westelijk zandgebied. Onnodig.

2. Bodemeigenschappen in het westelijk zandgebied

Duin-, zee en wadzanden

Het gaat hierbij om de duin-, wad- en zeezandgronden in de provincies Noord- en Zuid-Holland. Dit zijn jonge gronden, in het holoceen gevormd. In de duin- en bollenstreek en in Kennemerland is het zand kalkrijk en leemarm. Ten noorden van de overgangszone bij Bergen-Schoorl is het zand kalkloos en leemhoudend. i.h.a. is het zand fijn tot matig fijn.

Organische stof is laag en breekt snel af

Het organische stofgehalte is van nature laag, 0,3 – 0,7 %. Bij de landbouwgrond die hier ligt is dat gehalte door bemesting en teelt opgehoogd tot rond 1,5 %. De afbraaksnelheid van de organische stof ligt hoog, ongeveer 6% per jaar, terwijl die in andere grondsoorten op 2 à 3% per jaar ligt (Pronk et al., 2012). Een deel van de gronden is omgezaand: de bovengrond meters in de grond gewerkt, en

de zandige ondergrond is naar boven gehaald. Bij deze gronden is de opbouw van organische stof in de bovengrond pas tientallen jaren geleden begonnen.

Geringe binding fosfaat

Het fosfaatbindend vermogen is laag, rond 700 kg P_2O_5 per ha, terwijl andere gronden in Nederland 2000 tot 5000 kg P_2O_5 per ha kunnen binden (Schoumans en Lepelaar, 1995). Doordat er vele decennia ruim bemest is, is deze bindingscapaciteit naar verwachting verzadigd. Daardoor lekt fosfaat gemakkelijk uit deze grond. De fosfaatconcentratie in drainwater en slootwater reageert minder traag op veranderingen in de fosfaathuishouding in de teelt, in vergelijking met andere grondsoorten. Effecten zie je hier over een periode van 20 jaar, terwijl dat bij andere gronden 50 jaar kan duren.

Waterhuishouding

De landbouwgronden liggen in polders, of soms op boezemland, met een gereguleerde waterstand. In de Duin- en Bollenstreek (Zuid-Holland) ligt de waterstand in de poldersloten in de zomer rond 60 cm onder maaiveld, in Noord-Holland wat dieper. In de winter wordt de waterstand lager gehouden. Dicht bij de duinen is er wat kwelwater uit de ondergrond, meer naar het oosten is er soms netto wegzijging naar het grondwater. In het algemeen wateren de percelen af op het oppervlaktewater.

Stikstofhuishouding

De grond bevat weinig leem- en kleideeltjes en het organische stofgehalte is laag. Daardoor spoelen opgeloste stoffen, zoals nitraat, gemakkelijk uit naar het bovenste grondwater, nog boven de drainage. In dit grondwater is de denitrificatie, de omzetting van nitraat in luchtstikstof door bacteriën, hoog. Daardoor wordt in het grondwater heel weinig nitraat gemeten (Velthof en Fraters, 2007). Gemiddeld komt slechts 2% van het stikstofoverschot als nitraat in het grondwater terecht. Dit percentage wordt de uitspoelingsfractie genoemd. Op dit punt wijken westelijk zandgronden sterk af van andere zandgronden.

In deze andere zandgronden, in Midden- en Oost-Nederland, is deze uitspoelingsfractie namelijk veel hoger, variërend van 38 tot 73% (Van Dijk en Schröder, 2007). Dat komt zo: in tegenstelling tot de westelijke zandgronden liggen de meeste dekzand- en stuwwal-zandgronden, in het midden en oosten van het land, hoog. Ze wateren vooral af op het grondwater. De denitrificatie is er laag: in de bovengrond is er teveel zuurstof voor denitrificerende bacteriën en in het grondwater in de ondergrond niet genoeg organische stof.

In de westelijk zandgronden zit er wel stikstof in het bovenste grondwater, in de vorm van ammonium en opgeloste organische stikstof. Die stikstof kan uitspoelen naar de sloot. De norm voor stikstof in het oppervlaktewater wordt hier in het algemeen niet meer overschreden (KRW-NUtrend). Het westelijk zandgebied is dan ook niet voor stikstof aangewezen als nutriënten-verontreinigd gebied.

De stikstofnorm in het oppervlaktewater en de nitraatnorm in het grondwater werden dus gehaald in het westelijk zandgebied, al voordat het 7^e nitraatactieprogramma en de maatregelen uit de derogatiebeschikking van kracht werden.

3. Teelt in het westelijk zandgebied

De landbouwgrond in het westelijk zandgebied is voornamelijk in gebruik voor gespecialiseerde bloembollenteelt. Bloembollen worden hier geteeld in drie regio's: de Duin- en Bollenstreek (± 2500 ha), Kennemerland (± 1500 ha) en de Kop van Noordholland (± 6000 ha). Er wordt naar schatting 8800 ha beteeld met voorjaarsbloeiërs, zoals tulp, hyacint, narcis en crocus, en 1200 ha met zomerbloeiërs, zoals dahlia en lelie.

De voorjaarsbloeiers worden in het najaar geplant en in de zomer (juni-augustus) geoogst. De organische bemesting wordt uitgevoerd met compost en soms met stalmest. Drijfmest wordt nauwelijks gebruikt. Groenbemesters worden veel geteeld, en zijn van groot belang voor de bodemgezondheid, het voorkomen van uitspoeling van voedingsstoffen, stuifbestrijding en organische stof. Tijdens het groeiseizoen wordt er stikstofkunstmest gestrooid.

Door strategisch inzet van groenbemesters en veel aandacht voor de organische bemesting zijn bodemgebonden ziekten nu te beheersen zonder inzet van chemische middelen. Het gebruik van middelen is mede hierdoor sterk gedaald. Om dit resultaat te behouden en te verbeteren is ruimte nodig om regio- en bedrijfsspecifieke maatregelen in te zetten. Dit wordt sterk gehinderd door de middelvoorschriften in het meststoffenbeleid, zoals een onbemest vanggewas i.h.k.v. teelt van een verplicht rustgewas, waar een bemest vanggewas beter zou zijn, de verplichting dit vanggewas tot 1 februari te laten staan, zodat er geen bolgewas in de herfst geplant kan worden. Ook verteert het vanggewas bij onderwerken na 1 februari in de koude grond niet goed, voor planten van een zomerbloeier, waardoor overdracht van virussen en aaltjes plaatsvindt. Het hele systeem van biologische onderdrukking van bodemgebonden ziekten staat hierdoor op de tocht.

Dat wordt versterkt doordat regels in het algemeen opgesteld worden gericht op teelt met zaaien in het voorjaar en oogst in de nazomer of herfst, waarbij gewoonlijk een combinatie van drijfmest en kunstmest gebruikt wordt. In de evaluaties van het meststoffenbeleid worden vaak alleen akkerbouw en melkveehouderij in beschouwing genomen, terwijl de regels in andere sectoren, en zeker in de bloembollenteelt, heel anders kunnen uitpakken.

4. Knellende stikstofregels

De belangrijkste knelpunten in het mestbeleid zijn, voor de bollenteelt in het westelijk zandgebied:

- De verplichte rustgewassen. Het areaal dat geschikt is voor de gespecialiseerde bloembollenteelt is beperkt tot 10.000 ha. Daar moet nu eens in de vier jaar een rustgewas gekweekt worden. Tot eind 2023 kon dat uitgevoerd worden door een voorjaarsbloeier, gecombineerd met een onbemest vanggewas dat voor 1 september gezaaid wordt, als rustgewas te nemen. Na een wetswijziging is het echter verplicht om dit vanggewas tot 1 februari te laten staan. Dat leidt er toe dat er jaarlijks zo'n 1300 ha niet voor bloembollenteelt gebruikt kan worden. Het beschikbare areaal wordt daarmee effectief kleiner. De rustgewassen zijn in het 7^e Actieprogramma voor de nitraatrichtlijn ingesteld op zand- en lössgrond om de uitspoeling van nitraat naar het grondwater te verminderen. Dat is onnodig, omdat hier door een hoge denitrificatie slechts weinig uitspoeling is naar grond- en oppervlaktewater. Daarnaast hebben rustgewassen slechts een beperkt effect op stikstofuitspoeling naar het grondwater en is er geen heldere relatie naar uitspoeling naar het oppervlaktewater (CDM, 2022). Dit punt kan opgelost worden als het westelijk zandgebied niet meer onder hetzelfde beleid valt als de andere zandgebieden.
- De verlaging van de stikstofgebruiksruimte, op een moment dat de doelen voor nitraat in grondwater en stikstof in oppervlaktewater gehaald zijn. De gebruiksnorm voor groenbemesters was al eerder verlaagd van 50 naar 25 kg N/ha en is daarna in 2023 helemaal afgeschaft. Vanwege een hoog fosfaatgehalte in het oppervlaktewater is het westelijk zandgebied vervolgens aangewezen als NV-gebied. Vreemd genoeg is daardoor niet de fosfaatbemesting beperkt, maar zijn de stikstofgebruiksnormen gekort, eerst met 5% (2024) en daarna met 20% (2025). Dit aspect is niet alleen op te lossen alleen door het westelijk zandgebied anders te behandelen dan de andere zandgebieden (het belangrijkste pleidooi

hier). Bij dit punt gaat het er ook om dat het contraproductief is om de stikstofbemesting te beperken als fosfaat het probleem is.

Meer in het algemeen: het beleid is sterk gefocust op vermindering van nitraat in grondwater. De naam van de *Nitraatactieprogramma's* zegt het al. Stikstof in oppervlaktewater komt enigszins aan bod, maar het oplossen van andere knelpunten, zoals hoge fosfaatconcentraties in oppervlaktewater, lijdt daar onder. Ook wordt de zorg voor de bodem en de inzet van groenbemesters belemmerd door de vergaande beperking van de stikstofaanvoer en de gedetailleerde middelvoorschriften. Daardoor wordt het lastiger om de teelt met een minimum aan gewasbeschermingsmiddelen uit te voeren.

Gelukkig is in het 7e Nitraatactieprogramma wél bepaald dat er onderzoek naar aanpak van de fosfaatemissie in het westelijk zandgebied moet worden gedaan. Dit onderzoek is onlangs begonnen, met financiering van het ministerie van LNV en het Hoogheemraadschap van Rijnland, en deelname van drie bollenteeltbedrijven. Bij opzet van dit onderzoek blijkt dat het beter kan zijn om groenbemesters (vanggewassen) met stikstof te bemesten om de fosfaathuishouding te verbeteren.

5. Voorstel

De KAVB stelt voor om Het westelijk zandgebied in de regelgeving apart te zien van de oostelijke zandgronden. Concreet betekent dit dat dit gebied niet meer ingedeeld wordt bij 'Zand-Midden' maar een eigen status krijgt als 'Zand-West'. Dat maakt mogelijk om onnodige regels gericht op stikstof hier los te laten. Dat biedt ruimte voor verduurzaming,

Bollenkwekers willen daar mee vooruit. Dat gebeurt nu in werkgroepen van kwekers in de Regiocertificering. In de bloembollenstreek is er een succesvolle pilot, die binnenkort opgeschaald wordt van één naar 5 groepen kwekers en ook naar de andere bollenregio's in de het westelijk zandgebied, Kennemerland en Kop van Noord-Holland. Ook in andere regio's wordt dit programma ingezet, in samenwerking met waterschappen en provincies. We vragen het ministerie deze ontwikkeling niet te dwarsbomen, maar om ook aan te haken, en te kijken welk beleid hier effectief bij kan aansluiten, zodat andere milieudoelen dan stikstof ook gehaald kunnen worden.

Dan gaan we ook graag in gesprek over effectievere regelgeving m.b.t. fosfaatemissie. Vorig jaar hebben we hiervoor al een voorzet voor gegeven. Die vindt u hieronder in de appendix.

Uiteraard vindt er ook bloembollenteelt plaats op zandgrond in Midden- en Oost-Nederland. Die gebieden kunnen onder Zand-Noord, Zand-Midden en Zand-Zuid blijven vallen, om de stikstofproblematiek hier op te lossen.

Referenties

Commissie Deskundigen Meststoffenwet (CDM), 2022. Advies Indeling van gewastypen t.b.v. 7de Actieprogramma Nitraatrichtlijn.

Dijk, W. van en J.J. Schröder, 2007. Adviezen voor stikstofgebruiksnormen voor akker# en tuinbouwgewassen op zand# en lössgrond bij verschillende uitgangspunten. PPO-rapport 371, Praktijkonderzoek Plant en Omgeving B.V., Wageningen.

Fraters, B., A.E.J. Hooijboer, A. Vrijhoef, A.C.C. Plette (auteur), N. van Duijnhoven, J.C. Rozemeijer, M. Gosseling, C.H.G. Daatselaar, J.L. Roskam, H.A.L. Begeman, 2020. Landbouwpraktijk en waterkwaliteit in Nederland; toestand (2016-2019) en trend (1992-2019) : de Nitraatrapportage 2020 met de resultaten van de monitoring van de effecten van de EU Nitraatrichtlijn actieprogramma's. RIVM, Bilthoven.

KRW-NUtrend. <https://krw-nutrend.netlify.app> geraadpleegd mei 2025.

Pronk, A.A., P.J. van Leeuwen en H. van den Berg, 2012. Organische stof management in de sierteelt met speciale aandacht voor (duin)zandgrond : resultaten 2007-2011. Rapport 438, Plant Research International, Wageningen.

Schoumans, O.F. en P. Lepelaar, 1995. Emissies van bestrijdingsmiddelen en nutriënten in de bloembollenteelt; procesbeschrijving van het gedrag van anorganisch fosfaat in kalkrijke zandgronden. Rapport 387.1 Staring Centrum, Wageningen.

Velthof en Fraters, 2007. Nitraatuitspoeling in duinzand en Lössgrond. Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu, WOt-rapport 54.

Appendix

Opties om minder fosfor uit te laten spoelen naar oppervlaktewater in het westelijk zandgebied

KAVB, 1 maart 2024

Aanleiding

In het westelijk zandgebied, waarin een groot deel van de percelen voor bloembollenteelt gebruikt worden, zijn een aantal gebieden aangewezen als 'Nutriënten-Verontreinigd', vanwege overschrijding van de fosfaatnorm voor het oppervlaktewater. Daar mag in 2024 5%, en in 2025 20% minder stikstof bemest worden dan door de N-gebruiksnorm bepaald wordt.

Dat is onlogisch, omdat deze maatregel de fosforgehalten in de sloot niet verlaagd, en mogelijk zelfs verhoogt.

De stikstofkorting vloeit voort uit de Derogatiebeschikking, die met de EU overeengekomen is. Het ministerie van Landbouw wil zich inspannen om voor 2025 de korting van 20% stikstof in deze gebieden op te heffen, in afstemming met de EU. Dan moet er, in plaats daarvan, iets gedaan worden om fosforgehalten in de sloot te verlagen. Het ministerie vraagt om voorstellen, hoe dit uitvoerbaar zou kunnen zijn zonder de teelt te ernstig te schaden.

Het is, verwacht de KAVB, niet mogelijk om maatregelen te nemen die geen enkel bedrijf zullen schaden, en nergens een rendabele teelt lastiger maken. Gezien het belang van het halen van de KRW-normen en het voorkomen van de stikstofkorting van 20% doet de KAVB toch voorstellen, die aangeven waar mogelijk ruimte zit om de fosforuitspoeling te beperken.

Het fosfaatoverschot is al aanzienlijk verminderd

Sinds de jaren 90 is de fosfaataanvoer al drastisch verminderd. In plaats van drijfmest voor stuifbestrijding worden nu papiercellulose, gestoken stro en groenbemesters gebruikt. De organische bemesting is, onder druk van aanscherping van de fosfaatgebruiksnorm, overgeschakeld van stalmest naar compost, dat meer organische stof levert per kg fosfaat, en waarin het aanwezige fosfaat minder goed oplosbaar is. Drijfmest en fosfaatkunstmest worden nog weinig gebruikt.

Ook is de aanvoer gedaald door het 7^e Nitraatactieprogramma. De nieuwe vrijstelling van fosfaat in organischestofrijke meststoffen zorgt er voor dat bedrijven die fosfaat alleen met compost aan voeren daar 12,5% minder ruimte voor hebben dan voorheen met de fosfaatvrije voet.

Er wordt ook meer N en P afgevoerd: bij tulp, het gewas met het grootste areaal met grootste arealen, lelie en tulp, wordt rond 25% meer leverbare bollen geoogst (Med. B. Bisschops, A. Conijn). Hoeveel dit precies in kg/ha van de gehele oogst is, zou nog beter uitgezocht moeten worden. Bij lelie worden veel sterker groeiende cultivars gebruikt dan tijdens de proeven waarin opname en afvoer zijn vastgesteld (vóór 2005). Ook hier is de afvoer van fosfaat en stikstof dus gestegen. De

overgang van teeltbreedte van 1,5 m naar 1,8 en 2,25 meter zorgt in de hele teelt voor meer gewas en minder paden, wat minstens 5% meer groei en opname geeft.

In het oppervlaktewater is de fosforconcentratie echter nog maar weinig gedaald, door nalevering vanuit de bodemvoorraad die in het verleden is opgebouwd, en fosfaat uit andere bronnen. Sowieso is het dus onmogelijk om alleen door verminderen van het overschot op de fosfaatbalans snel de concentraties in de sloot te verlagen.

Meer filtering van Drainwater

Sinds 2008 is onderzocht hoe de uitspoeling van fosfor uit percelen verminderd kan worden door het water te filteren. Het is de enige maatregel die geschikt is om de P-concentratie in drainwater uit percelen snel te verminderen, omdat hierbij ook het aandeel van nalevering uit de bodemvoorraad en fosfor afkomstig uit kwelwater weggevangen wordt. Op beperkte schaal zijn ijzerzandfilters nu in de praktijk toegepast. Precieze toepassingen en de levensduur van de filters moet nog verder onderzocht worden, evenals mogelijkheden om fosfor terug te winnen uit de filters.

Opties voor verdere beperking van de fosforaanvoer

De fosforaanvoer in de bloembollenteelt in het westelijk zandgebied wordt grotendeels bepaald door de hoge behoefte aan organische bemesting. De meeste bolgewassen hebben een lage of gemiddelde P-behoefte (Dahlia uitgezonderd).

Een goede organische stofvoorziening is van groot belang voor een geïntegreerde teelt. Mede door de extra aandacht die dit de afgelopen decennia gehad heeft komen bodemgebonden ziekten minder voor waardoor het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen kon dalen.

Om de fosforaanvoer op korte termijn verder te beperken kan gedacht worden aan:

- Ontmoedigen van gebruik van drijfmest en kunstmest
- Verder vervangen stalmest door compost
- De hoogste fosfaatsnormen (80, 120 kg P₂O₅ per ha) verlagen. Voor de meeste percelen komt de organische stofaanvoer dan niet in gevaar. De lagere normen kunnen niet zakken: dan wordt het heel lastig de organische stofvoorziening rond te krijgen, zeker nu door aanscherping van de stikstofnormen de groenbemesters minder hard zullen groeien.

Langere termijn

Voor de langere termijn kan gekeken worden naar andere teeltmaatregelen die minder fosforuitspoeling tot gevolg hebben. Daarvan zal een aantal de komende jaren onderzocht worden in een pilot in de bloembollentreek, in een samenwerking tussen het Hoogheemraadschap van Rijnland, de KAVB, drie bollenteeltbedrijven, Deltares, Delphy en Anne Marie van Dam Bodem & Groen.

Procesvoorstel

Naast deze inhoudelijke ideeën is KAVB bezig met de uitrol van nieuwe manier van samenwerking onder de naam 'Regiocertificering' die gericht is op:

1. het continu de duurzaamheidsprestaties van telers in de praktijk verbeteren via bewustwording, samenwerking en coaching tussen telers, in afstemming met partijen als de provincie en het waterschap.

2. De inzet van ondernemers en sector zichtbaar maken en communiceren naar de directe omgeving en de maatschappij als geheel.

3. Het behalen van de PPLG milieu-en klimaatdoelstellingen in de verschillende regio's.

Bovengenoemde pilot maakt daar ook onderdeel van uit en is erop gericht om op een planmatige en geborgde manier de doelstellingen van de KRW, waaronder de doelstellingen met betrekking tot fosfaat, te gaan halen. Bijgaand ter informatie een flyer en projectplan voor de regio Duin- en Bollenstreek. Het is bedoeling deze manier van werken ook in andere regio's uit te rollen. Graag gaan we met jullie in gesprek hoe deze manier van werken input kan zijn voor het 8ste AP en hoe dit initiatief ook comfort kan bieden richting de Europese Commissie dat er gestructureerd en resultaatgericht gewerkt wordt aan het halen van de fosfaatsnormen.

Bijlage 2: Voorstel: Sta tulp toe als volggewas na mais

KAVB, 1 december 2023

Sinds 2018 is het verplicht om, op zand- en lössgrond na mais een vanggewas te kweken (minstens 1 okt – 1 feb) òf om uiterlijk 31 oktober een wintergraan te zaaien als nieuw hoofdgewas. Op het moment zijn daarvoor toegestaan: wintertarwe, winterrogge, wintergerst, triticale en spelt.

Voorstel

De KAVB vraagt een ontheffing of vrijstelling om ook tulp als hoofdgewas te mogen kweken na mais. Omdat tulp, net als wintergranen, al tijdens de winter een zekere hoeveelheid stikstof opneemt, heeft dit gewas een vergelijkbaar effect op de stikstofbalans na mais als de wintergranen. Dat wordt hieronder toegelicht.

Regelgeving

Al vanaf 2005 is het verplicht om op zand en lössgrond na mais een vanggewas te kweken. In 2018 (of al eerder?) is deze verplichting uitgebreid: het vanggewas moet minstens tot 1 februari blijven staan. Ook is er in 2018 een mogelijkheid toegevoegd om geen vanggewas te kweken, maar wel uiterlijk 31 oktober een nieuw hoofdgewas te kweken, namelijk wintergranen.

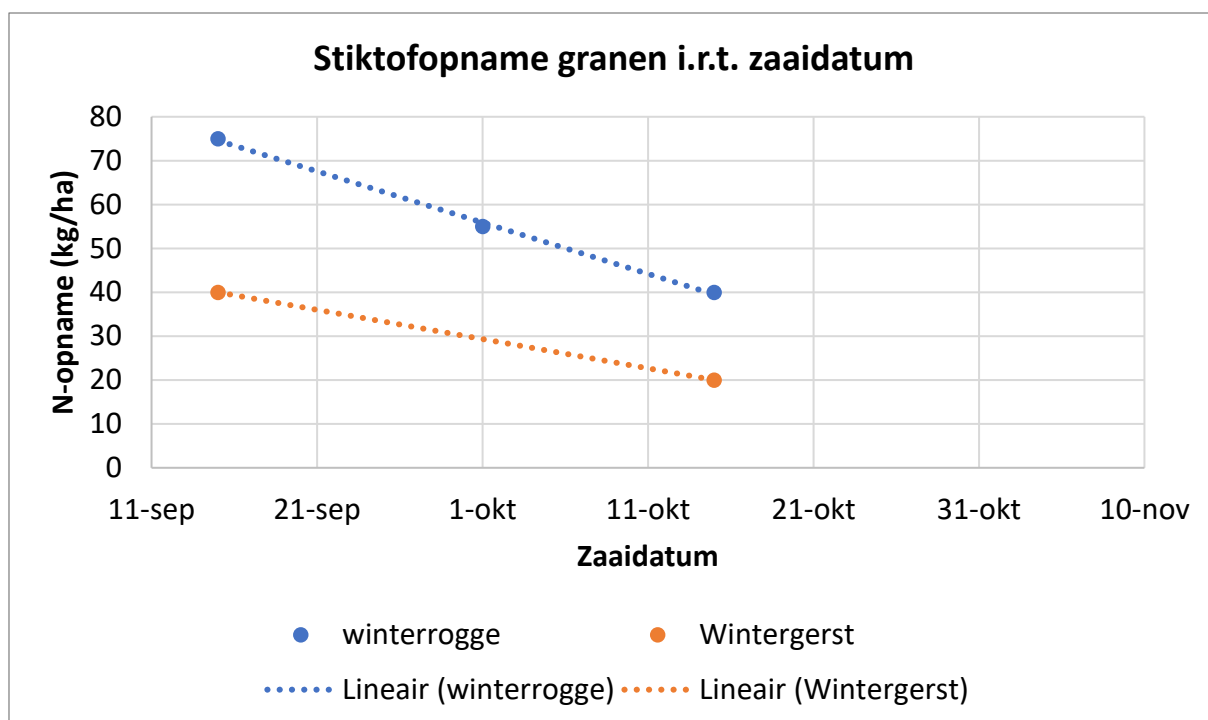
De toelichting bij het ontwerpbesluit hiervoor: 'De mogelijkheid om een volggewas als hoofdteelt te telen zal in de praktijk naar verwachting vooral gebruikt worden voor wintergranen. Door deze gewassen uiterlijk op 31 oktober in te zaaien, komen deze gewassen voor de winter voldoende tot ontwikkeling om nog een zekere hoeveelheid stikstof vast te leggen.' (zie Staatscourant 2018, nr 20800)."

Stikstofopname van tulp tijdens de winter

Tulpen worden i.h.a. in november geplant en komen rond eind februari op. Bij tulp is vastgesteld dat er tijdens de winter in de wortels stikstof wordt opgeslagen, die dan na opkomst gebruikt kan worden voor een snelle start van de bladontwikkeling. Normaal bevatten plantenwortels 1 à 2 % stikstof in de droge stof. Bij tulp kan dit oplopen tot 6 à 8 %, waarbij de extra stikstof aanwezig is in de vorm van aminozuren. Op deze manier kan tulp 20 tot 30 kg N per ha opnemen in de winter, tussen planten en opkomst (Dekker (red.), 2006).

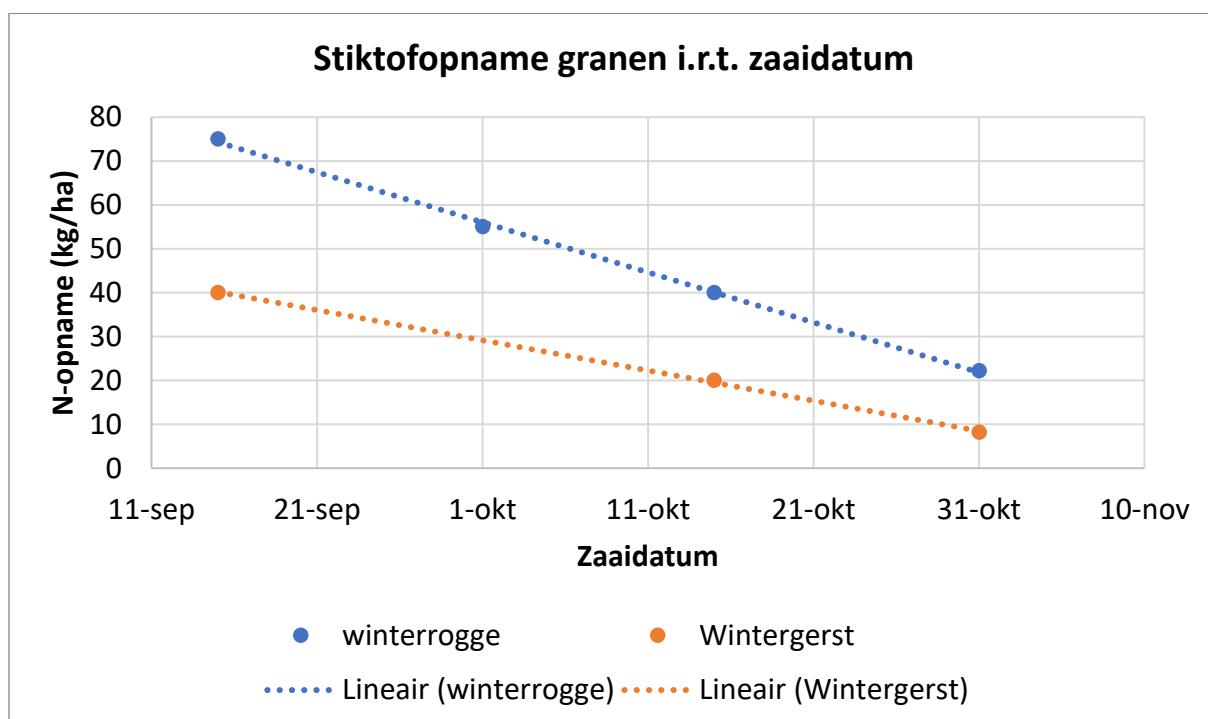
Stikstofopname van wintergranen

Over de precieze stikstofopname van granen tijdens de winter, bij zaai eind oktober, is lastig informatie te vinden. Voor een schatting kan de informatie van opname bij zaai vroeger in het seizoen (Selin Noren et al., 2022) geëxtrapoleerd worden. De opname van wintergranen als vanggewas neemt af naarmate ze later gezaaid. Dat is hierbij uitgezet in een grafiek:

(Voor wintergerst wordt 40 kg/ha N-opname gegeven voor 1 sep t/m 1 okt. Voor de grafiek hieronder is de gemiddelde datum, 15 sep, genomen.)

Helaas is er geen gegevens voor zaai eind oktober. Daarvoor kan alleen door extrapolatie een waarde gevonden worden. Vanwege het geringe aantal gegevens is dat hier met lineaire trendlijn gedaan. Daarmee schatten de we N-opname van winterrogge op 22 kg/ha en die van wintergerst op 8 kg/ha.

Conclusie

De stikstofopname van tulp (20-30 kg/ha N) tijdens de winter is vergelijkbaar met die van wintergranen bij zaai eind oktober (8-22 kg/ha N). Het effect van deze teelten op de uitspoeling van stikstof in dit seizoen zal daarom ook vergelijkbaar zijn.

Bronnen

Dekker, P.(red.), 2006. Gebruik van stikstofkunstmest in de winterperiode. PPO rapport 2350023500.

Selin Noren, I., van Geel, W., de Haan, J., 2021. Cover crop reference values: effective organic matter and nitrogen uptake, Wageningen Research, Report WPR 877.

Staatscourant nr. 20800, april 2018.

Bijlage 3: Maak weer mogelijk dat de combinatie van een vroeg geoogst gewas met een vroeg gezaaid vanggewas als rustgewas dient, als dit gevolgd wordt door planten van een voorjaarsbloeier in het najaar

Deel van notitie voor ministerie van LVVN voorjaar 2025.

Knelpunt inde uitwerking regels rond rustgewassen. Eens in de 4 jaar moet er een rustgewas geteeld worden. Aanvankelijk gold een vroeg geoogst bolgewas (bv tulp, hyacint) in combinatie met een onbemest vanggewas, gezaaid voor 1 september, als rustgewas. Eind 2023 is echter onverwacht in de wet opgenomen dat dit vanggewas tot 1 februari moet blijven staan. Dan kan er in het najaar geen nieuw bolgewas geplant worden. Deze wijziging werd zonder overleg doorgevoerd, waardoor de sector niet tijdig kon anticiperen. Dit ondermijnt het vertrouwen in het besluitvormingsproces. Daardoor wordt het areaal bollenteelt in het westelijk zandgebied effectief verkleind. Daardoor komen bedrijven in financiële problemen.

Deze regels hebben tot doel om stikstofuitspoeling naar het grondwater (rustgewassen) en het oppervlaktewater (stikstofkorting) te voorkomen. In het westelijk zandgebied is de stikstofconcentratie in grondwater veel lager dan de norm van de Nitraatrichtlijn (50 mg NO₃/l). Ook wordt de stikstofnorm in het oppervlaktewater niet meer overschreden. Kortom: alle stikstofdoelen worden hier gehaald.

De combinatie tot in het najaar als rustgewas en planten voorjaarsbloeier is even effectief als wanneer het vanggewas tot 1 februari blijft staan.

Als het volgende gewas na de winter gezaaid of geplant wordt, kan een vanggewas tot 1 februari staan. Dat kan echter niet als het volgende gewas een voorjaarsbloeier is, die in de herfst geplant wordt. KAVB heeft daarom voorgesteld voor dat het vanggewas in combinatie met een voorjaarsbloeier (rustgewas) minstens 8 weken groeit voor hij wordt ondergewerkt (dezelfde periode die voor het GLB voor vergroening aangehouden wordt). We hebben de volgende onderbouwing aangeleverd:

- Het voor 1 september gezaaide vanggewas in combinatie met een voorjaarsbloeier heeft een veel hogere stikstofopname dan in de loop van september, voor 1 oktober, gezaaide vanggewassen.⁴
- De voorjaarsbloeier kan dan tijdens de winter gebruik maken van de stikstof die evt. al voor de winter uit het vanggewas mineraliseert. Vaak wordt na planten van de voorjaarsbloeier rogge of gerst gezaaid, die ook nog stikstof kan opnemen tot opkomst van de voorjaarsbloeier.
- Het verschil in stikstofuitspoeling tijdens de winterperiode tussen onderwerken in het voorjaar en in het najaar bedraagt i.h.a. niet meer dan 4 à 12 kg N/ha zonder teelt van een in de herfst geplant wintergewas.
- Een voorjaarsbloeier kan tijdens de winter (vóór opkomst) 25 tot 30 kg N/ha opnemen en vastleggen in de wortels, en deze uitspoeling voorkomen.
- Het onderwerken het vanggewas vóór de plantperiode in de herfst geeft daardoor niet of nauwelijks meer risico op stikstofuitspoeling dan onderwerken na 1 februari van het volgende jaar, en kan soms ook zelfs gunstiger de uitspoeling beperken.

Het is stuitend dat er dan toch zware extra beperkingen aan de teelt worden opgelegd voor nóg minder stikstofuitspoeling. Het is ook wrang, omdat milieusparende bollenteelt hier onmogelijk wordt gemaakt. De economie komt zwaar onder druk te staan, en het halen van andere milieudoelen, m.b.t. fosfaatemissie en gewasbescherming, wordt door deze regels tegengewerkt.

Hieronder wordt dit toegelicht.

1. Gevolgen van de regels rond rustgewassen

A. Beperking van de beschikbare teeltgrond

- Gespecialiseerde bollenteeltbedrijven zijn geconcentreerd op circa 10.000 ha duin- en zeezandgronden, die uitzonderlijk geschikt zijn voor bloembollenteelt. Voor een aantal gewassen is dit het enige teeltgebied.
- Door de verplichte rustgewasregel kan hier niet jaarlijks een hoog renderend gewas geteeld worden. Zo wordt het effectieve areaal voor bloembollenteelt in dit gebied aanzienlijk verkleind. Dat brengt de bedrijfsvoering in gevaar.

B. Grote financiële en bedrijfsmatige impact

- De bollenteelt is een (kapitaal-)intensieve teelt en gespecialiseerde sector waarin de landprijzen hoog zijn. Bollentelers moeten óf extra land huren (wat schaars en duur is) óf hun eigen land tegen lagere prijzen verhuren, wat leidt tot economische verliezen en verminderde werkgelegenheid in de sector. De huuropbrengst voor bloembollen € 5.800-7.000/ha; kool € 2.800-3.200/ha 2.
- Een voorbeeldberekening: een gemiddeld bloembollenbedrijf van 40 hectare moet 1 keer in de 4 jaar in zijn percelen een rustgewas telen. Als het bedrijf alleen voorjaarsbloeiers teelt, zal het hiervoor compenserend land buiten het westelijk zandgebied zoeken. Als dat al lukt, kan de teelt op contract uitbesteed worden. Dit kost €17.500 per hectare. Een deel van de eigen teeltkosten vervallen dan, maar eigen machines, grond en personeel kunnen niet optimaal ingezet worden. Daarom is dit een goede eerste schatting van de extra kosten. Het eigen land, waarop in één van de vier jaar geen voorjaarsbloeier geteeld kan worden, wordt dan verhuurd, voor een gewas dat i.h.a. een lagere financiële opbrengst heeft. Daarom zijn de huurinkomsten hiervoor lager, bv € 3000 euro i.p.v. € 5.800 – 7.000 euro/ ha 2, terwijl de vaste lasten van deze dure grond doorlopen. Een eerste schatting van jaarlijkse extra kosten voor dit bedrijf is dan $10 \text{ ha} * (\text{€ } 17.500/\text{ha voor contractteelt} - \text{€ } 3000 \text{ opbrengst verhuur grond}) = \text{€ } 145.000$. Bij een gemiddeld inkomen van € 188.000 per onbetaalde aje (arbeidsjaareenheid)⁸ vreet deze maatregel dus het grootste deel van het inkomen weg.

In een deel van het westelijk zandgebied kan dit opgevangen worden door zomerbloeierende bolgewassen in de vruchtwisseling op te nemen (naar schatting 1200 ha). Dan moet nog jaarlijks op 1300 ha een ander rustgewas geteeld worden. Volgens bovenstaande schatting zijn de totale kosten voor de bollensector in het westelijk zandgebied bijna 19 miljoen euro (€ 18.850.000) per jaar. Het bovenstaande zal bij ieder bedrijf anders uitpakken in de vorm van hogere of lagere kosten. Op hoofdlijnen geeft dit de te verwachten impact aan voor een bedrijf met 40 ha.

C. Inundatie wordt belemmerd.

- De verplichting om rustgewassen tot 1 februari te laten staan belemmert tevens inundatie, een bewezen methode om bodemgebonden ziekten door schimmels, virussen en aaltjes te beheersen zonder inzet van chemische middelen.

D. Onnodige lasten zonder significante waterkwaliteitswinst

- De gemiddelde nitraatconcentratie onder bollenpercelen op duin- en zeezandgrond ligt ruim onder de norm van 50 mg NO₃/l, en de uitspoelingsfractie is minder dan 2% van het stikstofoverschot.³ Het doel van de Nitraatrichtlijn wordt dus gehaald.
- De stikstofconcentratie in oppervlaktewater in het westelijk zandgebied is laag genoeg zonder stikstofkorting. Daarom zijn hier geen NV-gebieden voor stikstof.
- Bollen nemen in najaar en winter actief stikstof op, waardoor stikstof uit een ondergewerkt vanggewas direct wordt benut en stikstofverliezen minimaal zijn. (zie kader).

Inzet van zomerbloeiende bolgewassen lost het probleem niet op

Zomerbloeiende bolgewassen, zoals Dahlia en lelie, worden aangedragen als alternatief, omdat die wel als volgteelt passen na een vanggewas tot 1 februari. Het areaal daarvan is echter te klein (rond 1200 ha, 12% van westelijk zand) om het probleem op te lossen. Het kan ook niet vergroot worden vanwege een tekort aan percelen met geschikte bodem (voor lelie) en een gebrek aan markt (voor Dahlia en andere zomerbloeiers).

Bijlage 4: KAVB verzoekt om tulp aan te merken als vroege teelt

Augustus 2023

Tulp staat als enige bolgewas niet op de lijst met vroege teelten (Bijlage Ba, behorend bij artikel 3b van de Uitvoeringsregeling gebruik meststoffen). Daardoor is het in de biologische teelt niet mogelijk tulp op tijd van voldoende stikstof te voorzien. Daardoor blijft de productie sterk achter. De KAVB verzoekt daarom tulp aan te merken als vroege teelt. Hieronder wordt uitgelegd waarom precies.

Stikstofbestedingsadvies tulp Tulpen worden in november geplant. Ze maken meteen wortels en komen in februari of begin maart boven de grond. Uit onderzoek is gebleken dat ze, voor een goede productie, al vroeg in het seizoen stikstof nodig hebben. Daarom is het advies om dan een startgift stikstof te geven:

op zee- en duinzand: half februari 40 kg N/ha, op niet-bevroren grond. Vlak voor het spreiden van het blad nog een keer 40 kg N/ha.

op dekzand- en kleigronden: bij opkomst 80 kg N/ha

op gescheurd grasland: bij opkomst 40 kg N/ha; indien N_{min} ≥ 40 kg N/ha kan deze startgift vervallen.

(Van Dam en Van Reuler, 2013. Adviesbasis voor de bemesting van Bloembolgewassen).

Vanwege klimaatverandering kan het ook voorkomen dat de groei van bolgewassen in het vroege voorjaar al eerder begint dan in de proeven waar het advies op gebaseerd is.

Vroege bemesting in de biologische teelt

In de biologische teelt wordt alleen met organische meststoffen gewekt. Om de voorjaarsbloeiers vroeg in het seizoen hierbij van voldoende stikstof te voorzien, wordt er gier gegeven. Dat gebeurt vóór opkomst van het gewas, om te zorgen dat de gier het blad niet raakt. Dat zou namelijk bladverbranding veroorzaken, en daarmee een invalspoort voor ziekteverwekkers in het blad.

Gier kan niet vervangen worden door andere organische meststoffen (bv bloedmeel, plantaardige mestkorrels, vaste mest), omdat de stikstof daarin niet snel genoeg mineraliseert bij lage temperatuur, zoals in februari-maart.

Tulp als vroege teelt

Vanwege de biologische teelt heeft de KAVB in april 2022 voorgesteld niet alleen de zomerbloeiers, maar ook de voorjaarsbloeiers als vroege teelt aan te merken. Dat is door de CDM overgenomen in het advies van 9 mei 2022. Alle bolgewassen stonden op de lijst met vroege teelten bij de consultatie hier over, juli-aug 2022. Toen de lijst met vroege teelten gepubliceerd werd (Staatscourant Nr. 5152, 14 februari 2023), bleek dat tulp niet meer als vroege teelt aangemerkt werd: "Tulp is uitgezonderd van de categorie bol- en knolgewassen, omdat het pas later wordt gepoot."

Het moment van poten is, zoals hierboven uitgelegd, niet van belang voor de noodzaak van een stikstofgift vroeg in het jaar. Het gaat erom, dat tulp, net als de andere voorjaarsbloeiërs, deze vroege gift nodig heeft voor een goede productie in het voorjaar.

Daarom verzoekt de KAVB om tulp aan te merken als vroege teelt, zodat de biologische teelt van dit gewas weer goed uitvoerbaar wordt.

Areaal

Tulp wordt biologisch geteeld op 20 tot 30 ha, voor ongeveer de helft op zee- en duinzandgrond, en voor de andere helft op kleigrond in West-Friesland en Flevoland. Biologische bollenteelt kent vele uitdagingen, waarvan de stikstofvoorziening vroeg in het seizoen een belangrijke is. De nieuwe regelgeving, die het onmogelijk maakt om tulp vroeg genoeg van stikstof te voorzien, werpt een extra barrière op om naar bio om te schakelen.

Plaatsing van tulp op de lijst met vroege teelten heeft geen effect voor de gangbare tulpenenteelt. Daar wordt geen dierlijke mest gebruikt vroeg in het seizoen, omdat kunstmest hier veel gemakkelijker werkt. Ook is de beschikbaarheid van gier beperkt.